

УДК 314.144 :330.342.146

В.Г. САРІОГЛО,

д-р. екон. наук, старш. наук. співр.
Інституту демографії та соціальних
досліджень ім. М.В. Птухи НАН України
E-mail: sarioglo@idss.org.ua

**ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ
ДЕРЖАВНИХ СОЦІАЛЬНИХ ПРОГРАМ:
АКТУАЛЬНІСТЬ, МЕТОДОЛОГІЯ, ІНСТРУМЕНТАРІЙ**

У статті розглянуто методологічні підходи до оцінювання фактичних і прогнозних результатів реалізації державних соціальних програм, основні види оцінювання та умови, що забезпечують його адекватність. Надано характеристику найважливіших методів, на яких будується сучасний інструментарій оцінювання програм. Наведено приклад оцінки окремих ефектів впливу програми виплат при народженні дитини, що реалізується в Україні.

Ключові слова: соціальна програма, оцінювання програм, інструментарій оцінювання, оцінювання впливу, мікроімітаційне моделювання.

Постановка проблеми. Релевантна, надійна та своєчасна оцінка державних програм соціальної спрямованості та їх впливу на якість життя населення, насамперед вразливих його верств, є важливою передумовою розробки та впровадження ефективної та дієвої соціальної політики у більшості країн світу. Відповідно, актуальною є проблема створення та використання сучасних інструментів вимірювання фактичних і прогнозних результатів реалізації програм. Як свідчить міжнародний досвід, такі інструменти все більшою мірою передбачають використання методів статистико-математичного, економіко-математичного й імітаційного моделювання на макро- і мікрорівнях. У розвинутих країнах функціонує низка інструментів, призначених для аналізу й оцінки заходів демографічної і фінансової політики, програм соціального захисту населення, пенсійних та освітніх програм тощо.

При цьому оцінка саме впливу соціальних програм на якість життя населення привертає особливу увагу дослідників та розробників програм. Це пов'язано зі складним (іноді – суперечливим) характером сучасних соціально-економічних процесів, недосконалістю методології та інструментарію оцінювання впливу програм, а також нестачею необхідних статистичних даних, недостатньою прозорістю й обмеженою доступністю результатів оцінювання для фахівців з державного управління та політиків. У теперішній час оцінка впливу соціальних програм в Україні практично не

здійснюється, чим, зокрема, зумовлюється їх недостатня ефективність та дієвість. Вищеозначене свідчить про актуальність, теоретичну і практичну значущість досліджень у цій сфері.

Методологічним аспектам моніторингу й оцінки ефективності та дієвості заходів політики присвячено багато публікацій, кількість і якість яких неухильно зростає. Зокрема, можна навести посилання на роботи таких відомих дослідників, як К. Вейс (С. Weiss) [1], Д. Крауз (D. Krause) [2], Е. Челімски (E. Chelimsky) [3], Дж. Мак-Девід (J.C. McDavid) [4]. Ці автори детально дослідили процеси розробки та впровадження заходів політики і програм, необхідність та види оцінювання, методи, що застосовуються, основні етапи оцінювання та питання, що розв'язують при цьому. Опубліковано огляди та узагальнення міжнародного досвіду у цій сфері (див., наприклад, [5; 6]).

Особливості та перспективи застосування методів моделювання при розробці, аналізі й оцінці заходів політики висвітлені в роботах таких авторів, як Ф. Бургіньон (F. Bourguignon) [7], Х. Сазерленд (H. Sutherland) [8].

Мета статті. У статті розглянуто окремі методологічні та методичні питання оцінювання фактичних і прогнозних результатів реалізації державних програм соціальної спрямованості. Особливу увагу приділено методам, які використовують в інструментарії оцінювання програм. Наведено приклад оцінки ефектів впливу програми виплат при народженні дитини, що реалізується в Україні.

Виклад основного матеріалу. Інформація, що використовується нині для визначення ефективності впровадження соціальних програм в Україні, істотно обмежує можливості оцінки їх впливу. Унаслідок цього розробку та реалізацію соціальних програм сприймають як відносно прості завдання, позбавлені аналітичного або оціночного виміру. Відсутність оціночного виміру призводить до ситуації, коли адміністративна інформація щодо витрачених коштів та отриманого продукту використовується як єдина основа для планування майбутніх етапів реалізації програм, у результаті чого планування, по суті, стає простим продовженням існуючого стану речей. Тобто програми просто продовжують (якщо це дає змогу фінансова ситуація), з урахуванням витрат попередніх років, без аналізу ефективності витрачання ресурсів у частині фактичних соціальних результатів: скорочення бідності, пом'якшення соціальних проблем тощо. Оціночні підходи, що могли б забезпечити управління за результатами, регулювання і розвиток системи розробки та реалізації соціальних програм за новими, більш ефективними напрямками, відсутні або недостатньо опрацьовані. За відсутності інформації щодо потреб населення і впливу програм фактично неможливо забезпечити розв'язання актуальних проблем у соціальній сфері.

За сучасними уявленнями, більшість етапів реалізації соціальних програм вимагають проведення оцінювання. Під оцінюванням програми, як правило, розуміють міждисциплінарне дослідження, призначене для визначення та вимірювання прямих ефектів, результативності наслідків і впливів соціальних програм. Однак, крім результатів реалізації, доцільно оцінювати і якість розроблення самої програми, а саме, її відповідність стандартам, логіку й узгодженість окремих етапів, якість інформаційного та методологічного забезпечення, використаного при розробці. На етапі розробки програми також необхідно спрогнозувати можливі її наслідки. Важливим питанням, якому приділяють дедалі більше уваги, є метаоцінювання (оцінювання оцінок), тобто визначення якості власне оцінок програми.

Одним із ключових питань, що мають бути вирішені при оцінюванні програми, є визначення рівня досягнення безпосередніх цілей програми. При цьому слід урахувати, що заплановані, очікувані результати програми, як правило, відрізняються від спостережуваних, фактичних. Тобто при оцінюванні треба оцінити ступінь відповідності спостережуваних результатів запланованим, а також визначити фактори, що зумовили спостережувані результати. Зазначене є підґрунтям оцінювання рівня ефективності програми [4].

При оцінюванні слід мати на увазі, що взаємозв'язок між програмою та спостережуваними результатами є ймовірнісним. Майже в усіх випадках по результативних змінних спостерігаються варіації, що не можуть бути пояснені лише реалізацією програми.

Оцінювання програм проводиться, зазвичай, в умовах недостатнього обсягу даних. За таких умов воно може здійснюватися з використанням експертних оцінок фахівців, які працюють у сфері реалізації програми або у суміжних сферах. Деякі дослідники зазначають, що оцінювання програми, навіть за наявності достатнього обсягу надійної інформації, все одно є експертною оцінкою, оскільки являє собою продукт діяльності фахівців (експертів) і відображає їхні погляди [2].

Залежно від того, на якому етапі проводиться оцінювання програм, розрізняють такі його основні види [5]:

- прогнозне, попереднє, перед-програмне оцінювання (ex-ante оцінювання), спрямоване на вивчення специфіки реалізації майбутніх заходів програми, прогнозування «вузьких місць», кінцевих результатів, прямих та непрямих (побічних) соціальних ефектів;
- супутнє, формує оцінювання, призначене для аналітичного супроводу реалізації програми та забезпечення зворотного зв'язку з можливістю коригування окремих заходів у ході їх реалізації;
- підсумкове, узагальнююче, пост-програмне оцінювання (ex-post оцінювання), яке проводять після завершення реалізації програми. Його цілі можуть бути різними, зокрема це контроль успішності програми та оцінка її впливу, що передбачає аналіз запланованих і незапланованих соціальних, економічних та політичних ефектів, а також як і якою мірою вони пов'язані з тими заходами, що мали місце в ході реалізації програми.

Доцільно зазначити, що прогнозне та підсумкове оцінювання можуть здійснюватися на основі однакової або аналогічної методології. Основною і дуже важливою відмінністю цих двох видів оцінювання є те, що при підсумковому оцінюванні необхідно встановити причинно-наслідкові зв'язки між результатами та програмою, тобто довести, що результати зумовлені саме програмними заходами. Як правило, це найважливіше і найважче питання, що розв'язується при оцінюванні [6].

Рівень складності визначення результатів програми істотно залежить від типу, масштабів програми та її очікуваних результатів. Наприклад, задоволеність користувачів може бути бажаним результатом певної програми, спрямованої на покращання державних послуг. Відповідно реалізація програми може бути основною причиною відносно високого рівня задоволеності відповідними послугами. Однак такий висновок слід робити обережно і зважено, оскільки на суб'єктивну думку користувачів можуть впливати сторонні фактори (наприклад, упередженість інформації, яку надають ЗМІ). Те, що нібито є очевидним зв'язком з програмою, може не відповідати дійсності. Так, невдоволеність економічно активного на-

селення діяльністю Центрів зайнятості може відображати несприятливі загальні економічні умови, а не фактичний рівень послуг, що надаються. У більшості випадків очікується, що реалізація програми приведе до позитивних змін, але цього може і не бути. Середовище, в якому реалізується програма, та умови можуть змінюватися: покращуватись або погіршуватись. Відповідно, позитивні зміни можуть відбутись і без програми при поліпшенні умов, або програма може забезпечити відсутність негативних змін за погіршення умов.

Основними умовами адекватної оцінки програм у соціальній сфері є [9]:

- максимальне врахування реального середовища здійснення програми. При цьому необхідно передбачити визначення (на етапах розробки та впровадження програми) цільових і зацікавлених у досягненні окремих цілей програми груп населення, інституційних закладів, а також груп населення та інституцій, які будуть відкрито чи приховано протидіяти реалізації планів або окремих заходів. Важливим аспектом також є прогнозування змін середовища, насамперед у коротко- та середньостроковій перспективі, інакше програма буде відірваною від реальності, відповідно, нежиттєздатною;
- визначення та врахування основних напрямів («каналів»), за якими планується діяти (впливати) одночасно (паралельно) або поетапно (послідовно) для досягнення головних цілей програми, а також дослідження того, як ці напрями пов'язані з тими, що були визначені за основні у минулому. Наприклад, для соціально-економічних програм основними каналами впливу на цільові групи населення є зайнятість, ціни (виробництво, споживання та заробітна плата), доступ до товарів і послуг, активи та трансферти, податки;
- формування системи показників моніторингу, що адекватно відобразатиме всі етапи реалізації програми. Постійне і систематичне збирання інформації та вимірювання заздалегідь визначених показників забезпечуватиме керівників програми та інші зацікавлені сторони відомостями про те, наскільки успішно реалізуються окремі заходи та програма в цілому, якою мірою досягаються поставлені цілі, та як використовуються виділені ресурси. Важливо, щоб система показників адекватно відобразала найважливіші робочі процеси та результати;
- оцінка прямих та непрямих соціальних результатів (впливу програми на окремі аспекти якості життя населення);
- оцінка ризиків реалізації імовірних найгірших сценаріїв та заходів, які необхідно буде застосувати у цьому випадку;
- вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення прийняття рішень при реалізації програми.

Як впливає з наведених положень, оцінювання будь-якої програми має два основні аспекти. По-перше, воно здійснюється з метою обґрунтування програми, розробки альтернативних механізмів та заходів її реалізації, оцінки ризиків. По-друге, оцінювання має виявити, чи відповідають результати реалізації програми або окремих її етапів поставленим цілям, наскільки важливими є виявлені розбіжності у коротко- та середньостроковій перспективі, наскільки результати є тривалими та стійкими після завершення терміну реалізації програми та ін. Відповідно, у загальному випадку інструментарій, що застосовують для оцінювання, визначається метою, завданнями оцінювання та наявною інформаційною базою.

Основними методологічними підходами, які використовують в інструментах оцінювання програм і розглядають у публікаціях, є експериментальні рандомізовані

методи, квазіекспериментальні методи, неявні методи та методи соціального аналізу і моделювання сукупностей і процесів.

Експериментальні рандомізовані методи характеризуються випадковим (репрезентативним) формуванням експериментальної та контрольної груп населення – потенційних або фактичних учасників програми і групи порівняння – з контролем еквівалентності цих груп. Такий підхід є найбільш точним при встановленні причинно-наслідкових зв'язків між програмою та її результатами, його успішне застосування дає найбільш переконливі докази наявності впливу програм. На жаль, експериментальні методи неможливо використовувати для багатьох державних програм, які реалізуються протягом деякого часу. Застосування рандомізації є неможливим, якщо вся цільова група населення вже бере участь у програмі, тобто якщо відсутня можливість формування контрольної групи; якщо програма вже реалізується протягом деякого часу (у цьому випадку існують певні відмінності між тими, хто бере участь у програмі (потенційна експериментальна група), і тими, хто не бере участі (потенційна контрольна група); якщо є незаконним або неетичним надавати певні переваги, зумовлені програмою, окремим особам (експериментальна група) і не надавати такі переваги іншим (контрольна група). Інший недолік експериментального підходу до оцінювання програм – його відносно висока вартість.

Якщо рандомізація неможлива, то в окремих випадках можуть бути застосовані квазіекспериментальні методи. Вони передбачають дослідження нерандомізованих груп порівняння (експериментальної та контрольної) для отримання висновків за результатами програми. Як такі групи можуть використовуватися групи населення, які не були задіяні у програмі, або ж самі експериментальні групи. За такого підходу умови щодо репрезентативності груп значно слабкіші. Квазіекспериментальний підхід може бути дешевшим і більш практичним, ніж експериментальний. На жаль, ефективність цього підходу суттєво залежить від досвіду фахівців, які його застосовують, від особливостей формування експериментальної та контрольної груп та від ступеня узгодженості за цими групами всіх змінних, що становлять інтерес.

Неявні методи – найчастіше використовувані, але і найменш придатні для надійного оцінювання програм. Завдяки їхній гнучкості й універсальності їх застосовують, як правило, для пост-програмної якісної (не кількісної) оцінки, і вони передбачають можливість збирання інформації щодо програми у учасників програми, менеджерів, фахівців і т.д. Через обмежені вимоги щодо інформаційного забезпечення та невисоку вартість, неявні методи завжди можна реалізувати.

Доцільно зазначити, що експериментальні, квазіекспериментальні та неявні методи є, фактично, кількісними та якісними методами соціології.

Особливою групою методів оцінки, що застосовуються на різних етапах реалізації програм, є методи соціального аналізу та моделювання сукупностей і процесів [9]. Соціальний аналіз – це спрощений підхід до аналізу прямих наслідків та аналізу поведінки. Цей метод використовують за низького рівня непрямих наслідків, він не вимагає якісної, деталізованої інформації щодо програми та її середовища, високої кваліфікації виконавців і значних витрат часу. За соціального аналізу застосовують такі основні підходи: аналіз прямих наслідків (визначення тих, на кого безпосередньо впливає програма, та ступеня її впливу); аналіз поведінки (аналіз того, як різні особи, групи будуть реагувати на впровадження програми); оцінка соціальних наслідків (визначається співвідношення витрат та результатів для різних груп населення у часі); оцінка бенефіціарів на основі консультацій з представниками основних зацікавлених груп (використовують інформа-

цію якісного характеру); оцінка соціального капіталу (аналізуються існуючі інститути та системи, їх норми, ціннісні орієнтації, традиції тощо).

Найбільш ефективні інструменти (у частині співвідношення необхідних затрат ресурсів та якості оцінок програм) оснований на підходах до оцінки результатів програми з використанням первинних даних комплексних обстежень населення і домогосподарств та цільових обстежень щодо особливостей реалізації конкретних програм; вторинних даних і нормативних документів; моделей сукупностей населення, домогосподарств, підприємств, моделей економічних та соціальних процесів, моделей статистичних взаємозв'язків тощо [10]. Фактично, зазначені методи є окремою методологічною базою формування інструментарію оцінювання широкого кола програм та їх результатів, що передбачає істотне використання сучасних методів статистико-математичного, економіко-математичного та мікроімітаційного моделювання.

Важливими перевагами застосування мікроімітаційного моделювання для оцінки наслідків реалізації програм є можливості аналізу значної кількості різноманітних характеристик досліджуваної сукупності, використання широкого набору поведінкових моделей будь-якого рівня деталізації та складності, придатність мікроімітаційних моделей для проведення експериментів на різних наборах параметрів, які визначають різні сценарії або стан зовнішнього середовища (зокрема, макроекономічні умови). При цьому отримання результатів моделювання на мікрорівні забезпечує високу точність визначення потенційних наслідків для окремих груп населення або домогосподарств. Мікроімітаційне моделювання також передбачає врахування взаємодії між одиницями мікрорівня – особами, сім'ями, домогосподарствами. До недоліків цього підходу слід віднести відносно високу вартість, зумовлену необхідністю залучення фахівців достатньо високого рівня кваліфікації, особливо на етапі розробки й упровадження або вдосконалення відповідних інструментів, та жорсткі вимоги до інформаційного забезпечення, оскільки передбачається наявність надійних та актуальних даних мікрорівня.

Як впливає з наведеного, вибір найбільш адекватного методологічного підходу до оцінювання конкретної програми є окремою проблемою. Це також і найважливіша частина стратегії оцінювання конкретної програми, оскільки обґрунтованість висновків і оцінки в цілому значною мірою визначається обраним підходом. Через це фахівці з оцінювання повинні намагатися вибрати якомога точніший підхід, враховуючи час, ресурси й інші обмеження. Незалежно від обраного підходу, для підвищення рівня довіри до висновків бажано, щоб при оцінюванні були побудовані та використані моделі взаємозв'язку.

На практиці при оцінці державних соціальних програм та їх результатів може бути застосовано одразу кілька інструментів оцінювання. Наприклад, протягом 2011–2012 років Міністерство соціальної політики України, за підтримки Світового банку, виконало дослідження програм соціальної допомоги, що призначається з урахуванням доходів заявників, з елементами оцінювання соціальної ефективності цих програм, зокрема їх впливу на бідність та утриманські настрої одержувачів. У цьому дослідженні було використано соціологічні методи (типологічне вибіркове обстеження одержувачів допомоги, психологічне тестування та глибинні інтерв'ю), що мали риси квазіекспериментального і неявного підходів, а також методи соціального аналізу та моделювання (зокрема, мікроімітаційні моделі використовували для оцінки вартості програм та масштабів охоплення населення за різних критеріїв визначення граничного рівня доходів для призначення допомоги).

Уявляється доцільним розглянути як ілюстрацію результати застосування методів моделювання на мікрорівні при аналізі окремих ефектів програми одноразової допомоги при народженні дитини, що діє в Україні. Ця допомога досягла дуже високого, навіть за європейськими стандартами, рівня. Безумовно, високі виплати за цією програмою позитивно впливають на матеріальне становище сімей з дітьми і спричинили певне зростання народжуваності. Але, за оцінками фахівців, в Україні склалася нетипова для більшості розвинутих країн ситуація різкого контрасту між низьким рівнем оплати праці та високим рівнем допомоги при народженні дитини. Невисоким залишається також рівень виплат за іншими видами соціальної допомоги.

Як свідчать результати аналізу даних мікрорівня щодо складу сімей та складових їхніх доходів і витрат, зростання протягом останніх років кількості дітей, які народжуються в бідних сім'ях, є одним із непрямих ефектів допомоги при народженні дитини. На рис. 1 подано дані, що ілюструють зміну частки дітей віком до одного року за квінтільними групами, сформованими за рівнем середньодушових грошових доходів домогосподарств, без урахування соціальної допомоги сім'ям з дітьми (20-відсотковими групами домогосподарств, упорядкованими за рівнем доходів: перші 20%, тобто перша квінтільна група – найбідніші, останні 20%, або п'ята квінтільна група – найзаможніші), за період 2000–2010 рр. При розрахунках використано так звані арифметичні моделі мікрорівня, що дали змогу виокремити цільову сукупність домогосподарств та визначити для кожного домогосподарства грошові доходи, «очищені» від суми допомоги на дітей. Як видно з наведених даних, протягом періоду, що розглядається, істото (майже у півтора рази) зросла частка дітей, які народились у сім'ях, що перебувають за рівнем своїх доходів у першій квінтільній групі (з 36% у 2000 році до 57% у 2010 році). Стрімке зростання цієї частки дітей припадає саме на 2005–2006 рр., коли збільшилася допомога при народженні дитини.

Таке зростання кількості дітей, які народжуються в бідних сім'ях, загрожує певними негативними наслідками для суспільства. Саме в таких сім'ях можуть народжувати дітей з метою отримання від держави допомоги, яку потім використовують не на потреби дітей і не на підвищення рівня життя, тим самим прирікаючи дітей на життя у бідності.

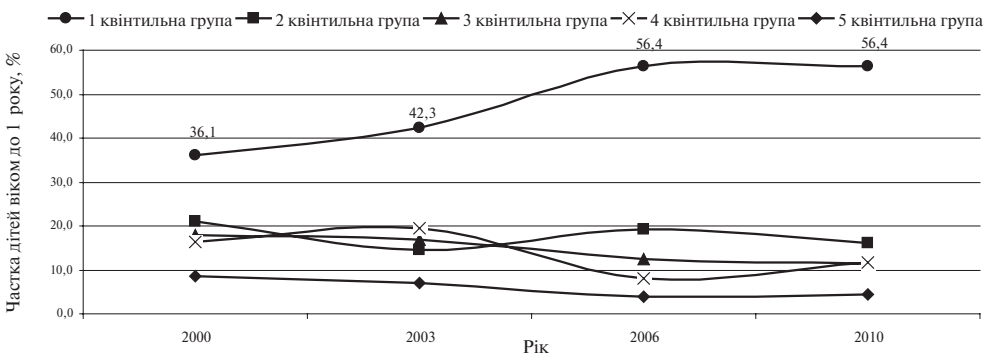

Рис. 1. Зміна частки дітей віком до 1 року за квінтільними групами, побудованими за рівнем середньодушових грошових доходів домогосподарств (без урахування соціальної допомоги сім'ям з дітьми)

Як відомо, діти з бідних сімей отримують менш якісну освіту і, відповідно, не мають підґрунтя для подолання батьківської бідності у своєму подальшому житті. Високий рівень бідності сімей з дітьми загрожує поглибленням соціальної депресії й соціальної апатії, а також поширенням настроїв соціального утриманства у частині населення країни, зростанням агресії та насильства в сім'ях і суспільстві, збільшенням масштабів маргінального та кримінального середовищ, розвитком наркоманії та алкоголізму, підвищенням рівня захворюваності та смертності тощо.

Ще одним непрямим ефектом високих виплат при народженні дитини може бути загострення проблеми соціального сирітства. В Україні кількість дітей-сиріт та дітей, які позбавлені батьківського піклування, є досить високою: на кінець 2011 р. таких дітей було близько 96 тисяч, що становить 1,2% дітей віком до 18 років. За період з 2003 по 2008 роки відбувалося стрімке зростання частки таких дітей (з 0,97% у 2003 р. до 1,24% у 2008 р.). Як вже зазначалося, саме у цей період було збільшено гранти при народженні дитини. З 2008 року не спостерігається помітного зменшення частки дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Як свідчать результати соціологічних опитувань, негативні очікування, пов'язані з дітьми із бідних сімей, навіть більшою мірою стосуються дітей, які виховуються в будинках-інтернатах.

Аналіз витрат домогосподарств, здійснених на мікрорівні, свідчить також, що за цей період зросли і відносні витрати домогосподарств на товари для дітей. Так, у споживчих грошових витратах домогосподарств України з 2007 до 2011 року частка витрат на одяг та взуття для дорослих знизилася на 8,1%, а на дітей вікової групи 0–13 років зросла на 9,1%. Це, принаймні частково, пов'язано з відносно динамічнішим зростанням цін на дитячі товари порівняно з товарами для дорослих, що може бути ще одним непрямим наслідком збільшення виплат при народженні дитини.

Наведені дані свідчать про необхідність всебічної оцінки ефектів впливу програми виплат при народженні дитини, особливо у середньо- та довгостроковій перспективі.

Висновки. Проблема оцінювання державних програм соціальної спрямованості, прямого і непрямого впливу їх результатів є надзвичайно актуальною для України. Оцінювання програм має здійснюватись на етапах їх розробки, впровадження та після їх завершення.

Основними методологічними підходами, які використовують в інструментарії оцінювання програм, є експериментальні рандомізовані методи, квазіекспериментальні методи, неявні методи, методи соціального аналізу та моделювання сукупностей і процесів.

Можливість використання експериментальних та квазіекспериментальних методів при оцінюванні державних соціальних програм є проблематичною через серйозні обмеження цих методів. Неявні методи є гнучкими та практичними, але не можуть бути використані для отримання обґрунтованих і доказових висновків щодо фактичних результатів програм. Крім того, ці методи не можуть бути застосовані для передпрограмного оцінювання. За таких умов зростає актуальність використання методів соціального аналізу та моделювання.

Як свідчить міжнародний досвід, при оцінюванні державних програм соціальної спрямованості ефективним є використання інструментів, що базуються на методології моделювання, у тому числі мікроімітаційного. Важливими перевагами застосування таких інструментів є можливості аналізу значної кількості різноманітних характеристик одиниць досліджуваної сукупності, використання широкого

набору поведінкових моделей, проведення експериментів на наборах параметрів, що визначають різні сценарії або стан середовища реалізації програм (зокрема, макро-економічні умови).

ЛІТЕРАТУРА

1. Weiss C.H. Evaluation: Methods for studying programs and policies / Weiss C.H. – NJ: Prentice Hall. – 1998. – 372 p.
2. Krause D.R. Effective program evaluation: An introduction / Krause D. – Chicago: Nelson-Hall. – 1996. – 142 p.
3. Chelimsky E. The coming transformations in evaluation / Evaluation for the 21st century: a handbook: [E. Chelimsky, W.R. Shadish (Eds.)]. – Thousand Oaks, CA: Sage. – 1997. – P. 1–26.
4. McDavid J.C. Program Evaluation and Performance Measurement: An Introduction to Practice / James C. McDavid, Laura R.L. Hawthorn. – Sage Publications Inc., 2006. – 496 p.
5. Маршаков В. Оценивание политик и измерение результативности: мировой опыт и российские перспективы оценивания эффективности государственного управления. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.politanaliz.ru/articles_505.html
6. Treasury Board of Canada, Secretariat. Program evaluation methods: Measurement and Attribution of Program Results. Third Edition. // Review Practices and Studies, Government Review and Quality Services, Deputy Comptroller General Branch, Treasury Board of Canada, Secretariat. – Ottawa: March, 1998. – 147 p.
7. Bourguignon F. Microsimulation as a Tool for Evaluating Redistribution Policies / F. Bourguignon, A. Spadaro // Journal of Economic Inequality. – 2006. – № 4 (1). – P. 77–106.
8. Sutherland H. Static Microsimulation Models in Europe: A Survey / H. Sutherland // Cambridge Working Papers in Economics № 9523. – 1995. – 36 p.
9. Методические указания по анализу бедности и социальных последствий : Документ Всемирного банка. – Вашингтон : Всемирный банк, 2003. – 122 с.
10. Сарюгло В.Г. Модернізація інформаційного забезпечення соціальної політики на основі мікромітаційного моделювання // Демографія та соціальна економіка. – 2011. – № 2 (16). – С. 128–135.

Стаття надійшла до редакції журналу 27.03.2013 р.

В.Г. Сарюгло

ОЦЕНИВАНИЕ РЕЗУЛЬТАТОВ ГОСУДАРСТВЕННЫХ СОЦИАЛЬНЫХ ПРОГРАММ: АКТУАЛЬНОСТЬ, МЕТОДОЛОГИЯ, ИНСТРУМЕНТАРИЙ

В статье отмечена актуальность, теоретическая и практическая значимость исследований в сфере оценивания влияния социальных программ на качество жизни населения. Такое оценивание является важной предпосылкой разработки и внедрения эффективной и действенной социальной политики в большинстве стран мира. Соответственно – актуальна и проблема создания и использования современных инструментов измерения фактических и прогнозных результатов реализации программ.

Рассмотрены методологические подходы к оцениванию фактических и прогнозных результатов реализации государственных социальных программ, основные виды оценивания и условия, обеспечивающие его адекватность. Основными видами оценивания программ являются: прогнозное оценивание, направленное на изучение специфики реализации будущих мероприятий программы, прогнозирование конечных результатов, прямых и непрямых социальных эффектов; сопутствующее оценивание, предназначенное для аналитического сопровождения реализации программы и обеспечения обратной связи, с возможностью коррекции отдельных мероприятий в ходе их реализации; итоговое оценивание, целями которого могут быть контроль успешности программы и оценка ее влияния. Важными условиями адекватной оценки программ в социальной

сфере являются максимальный учет реальной среды осуществления программы, определение и учет основных каналов влияния для достижения целей программы, формирование и использование системы показателей для мониторинга, который адекватно отображает все этапы реализации программы, оценка прямых и непрямых социальных результатов, оценка рисков реализации возможных наихудших сценариев; совершенствование информационно-аналитического обеспечения принятия решений при реализации программы.

Представлена характеристика основных методологических подходов, на базе которых строится современный инструментарий оценивания программ. При этом рассмотрены экспериментальные, квазиэкспериментальные, неявные методы и методы социального анализа и моделирования совокупностей и процессов.

Показано, что важными преимуществами применения микроимитационного моделирования при оценивании последствий реализации программ являются возможности анализа значительного количества разнообразных характеристик исследуемой совокупности, использования широкого набора поведенческих моделей, его пригодность для проведения экспериментов на наборах параметров, соответствующих разным сценариям реализации политики.

Приведен пример оценки отдельных эффектов влияния программы выплат при рождении ребенка, которая реализуется в Украине.

Ключевые слова: социальная программа, оценивание программ, инструментарий оценивания, оценка влияния, микроимитационное моделирование.

V.G. Sarioglo

EVALUATION OF STATE SOCIAL PROGRAMS' RESULTS: RELEVANCE, METHODOLOGY, TOOLS

The article highlights the relevance, theoretical and practical significance of researches on evaluating the effect of social programs on the quality of life. This evaluation is an important prerequisite for the development and implementation of effective and efficient social policies in most countries. Thus the problem of creation and usage of modern tools of measuring actual and prognostic results of the program realization is relevant.

Methodological approaches to the evaluation of actual and prognostic results of the state social programs' implementation, basic evaluation forms and conditions ensuring its adequacy have been considered. Basic forms of evaluation are: prognostic evaluation aimed at studying the specifics of the implementation of program's future procedures, prognostication of outcomes, direct and indirect social effects, concomitant evaluation designed for analytical support of the program realization and provision of a regenerative connection with the possibility of correction of particular procedures in the course of their implementation; summarizing evaluation, the purposes of which may be monitoring the efficiency of the program and the evaluation of its effect. The main conditions for an adequate evaluation of programs in the social sphere are: maximal account of the real environment of the program implementation, determination and account of main channels affecting the achievement of program objectives, formation and use of a system of indicators for monitoring that adequately reflects all phases of the program, evaluation of direct and indirect social outcomes, evaluation of the risks of realization of possible worst-case scenarios, improvement of informational and analytical support for decision making in the course of program implementation.

The characteristic of the principal methodological approaches, based on which the modern tools of program evaluation are built, have been presented. Thus, experimental, quasi-experimental, implicit methods, and methods of social analysis and modeling of populations and processes have been considered.

It has been shown that the major advantages of application of the microsimulation approach in evaluating the results of program realization are: the possibility to analyze a significant number of various characteristics of the studied totality, and use a wide range of behavioral models, its aptitude for experiments on the sets of parameters that correspond to different scenarios of policy realization.

The example of evaluation of the particular effects of the birth payments program, which is being implemented in Ukraine, has been provided.

Key words: social program, evaluation of programs, evaluation tools, effect evaluation, microsimulation.